Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over het strategische kompas van de EU

(initiatiefadvies)

(2023/C 140/04)

Rapporteur: **Christian MOOS**

Corapporteur: **Peter CLEVER**

Besluit van de voltallige vergadering	14.7.2022
Rechtsgrond	Artikel 52, lid 2, van het reglement van orde
	Initiatiefadvies
Bevoegde afdeling	Externe Betrekkingen
Goedkeuring door de afdeling	20.12.2022
Goedkeuring door de voltallige vergadering	24.1.2023
Zitting nr.	575
Stemuitslag	
(voor/tegen/onthoudingen)	163/1/5

1. **Samenvatting en aanbevelingen**

1.1. Het strategisch kompas is een belangrijke stap vooruit. Het is een opsomming van zeer belangrijke concrete voornemens en maatregelen die de Europese veiligheid vergroten. Volgens het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) zou het moeten worden uitgebreid tot een alomvattende strategie voor het Europees buitenlands beleid en zou het maatschappelijk middenveld hierbij betrokken moeten worden.

1.2. Benadrukt zij dat veiligheid veel meer is dan defensie alleen en dat een alomvattende Europese veiligheidsstrategie ook gericht zou moeten zijn op civiele en preventieve aspecten teneinde de concrete defensiemaatregelen te ondersteunen en aan te vullen.

1.3. Het EESC onderstreept het preventieve belang van sociale rechtvaardigheid, economische vooruitzichten en ecologische duurzaamheid. Sociale vrede en economische stabiliteit zijn belangrijke voorwaarden voor geweldloosheid. De beperking van de opwarming van de aarde en de aanpak van de gevolgen ervan zijn van cruciaal belang om de sociale orde en vrede in de wereld te handhaven.

1.4. Het strategisch kompas houdt onvoldoende rekening met de rol die het Europees maatschappelijk middenveld kan en moet spelen om grotere weerbaarheid op te bouwen tegen hybride aanvallen en de stelselmatige ondermijning van de cohesie en de solidariteit binnen en tussen de lidstaten door vijandige machten.

1.5. Het civiele en preventieve veiligheidsbeleid gaat hand in hand met militaire defensievermogens. Deze laatste moeten worden beschouwd als een onontbeerlijke voorwaarde voor de veiligheid en, gelet op de afschrikkende werking ervan, ook als preventieve voorwaarde.

1.6. Het EESC is van mening dat het strategisch kompas een te rooskleurig beeld schetst van het Europese veiligheids- en defensiebeleid.

1.7. De NAVO is niet alleen een strategische partner voor de EU, maar ook onontbeerlijk voor haar veiligheid. De Europeanen moeten maatregelen nemen om hun eigen vermogen om strategisch op te treden te versterken zodat ze de NAVO een grotere meerwaarde kunnen bieden. De EU en de NAVO hebben het potentieel van hun samenwerking tot nog toe niet volledig benut. Versterking van de Europese pijler van veiligheid en defensie betekent versterking van de NAVO.

1.8. Uiteindelijk moet de EU meer verantwoordelijkheid nemen en een Europese defensie-unie tot stand brengen als Europese pijler van de NAVO, die de neutraliteit van sommige van haar lidstaten volledig respecteert en daarmee verenigbaar is.

1.9. De EU moet een beter inzicht krijgen in het cruciale belang van het trans-Atlantische partnerschap voor de NAVO — en dus voor de Europese veiligheid.

1.10. Te veel lidstaten hebben hun toezeggingen en vermogens op het gebied van defensie lange tijd verwaarloosd, waardoor hun strijdkrachten nu met een groot gebrek aan materiaal kampen, niet voorbereid en niet interoperabel zijn.

1.11. De lidstaten moeten de nationale vermogensontwikkeling en defensieplanning beter coördineren en veel meer gezamenlijke aanbestedingen uitvoeren. De Europese defensievermogens moeten doeltreffender worden gemaakt door een veel betere coördinatie van het industriebeleid van de lidstaten.

1.12. Het vermogen van Europa om op te treden moet worden versterkt door de invoering van stemming bij meerderheid voor het buitenlands en veiligheidsbeleid.

1.13. Als belangrijk aanvullend element van het strategisch kompas moet de rol die het Europees maatschappelijk middenveld kan spelen op het gebied van solidariteit, samenwerking en veerkracht, in kaart worden gebracht.

1.14. Het EESC stelt openbare fora voor strategische debatten op Europees en nationaal niveau voor.

2. **Algemene opmerkingen**

2.1. In dit initiatiefadvies wordt het effect van het strategisch kompas tegen het licht gehouden en wordt gestreefd naar een beleidsbeoordeling van de Europese doelstellingen en kansen die ermee gepaard gaan vanuit het oogpunt van het maatschappelijk middenveld. Het EESC is ingenomen met de initiatieven van de EU om de Europese veiligheid en defensie te versterken.

2.2. Wat veiligheidskwesties betreft wil het maatschappelijk middenveld niet aan de zijlijn blijven staan en zijn stem moet worden gehoord. In geval van conflicten worden de civiele instellingen hard getroffen en ondergaan burgers de verwoestende gevolgen van de oorlog.

2.3. Vanuit het standpunt van het maatschappelijk middenveld hanteert het strategisch kompas een beperkt perspectief op veiligheid, en met bijzondere aandacht voor defensie. Het EESC onderstreept dat veiligheid veel meer is dan uitsluitend defensie en dat een Europese veiligheidsstrategie meer gericht zou moeten zijn op civiele en preventieve aspecten dan nu in het strategisch kompas het geval is.

2.4. De Europese Unie (EU) is het tegendeel van oorlog en geweld. De EU moet haar politieke, materiële en culturele middelen beter inzetten om conflicten vreedzaam te helpen oplossen en militaire escalatie te voorkomen, want daarin ligt mogelijk haar belangrijke meerwaarde, en de reden voor haar uitstraling in de rest van de wereld. Ze moet zich doeltreffender inzetten voor een terugkeer naar multilaterale wapenbeheersingsovereenkomsten, de naleving van het Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens en de verplichting om het aantal kernwapens terug te dringen.

2.5. Een op regels gebaseerde multilaterale orde is essentieel om de universele mensenrechten te verdedigen. De EU moet samen met alle gelijkgezinde partners wereldwijd alles doen wat in haar macht ligt om die orde te versterken en waar nodig te herstellen en te vernieuwen. Hardvochtige machtspolitiek en het "recht van de sterkste" zijn onverenigbaar met democratie en de rechtsstaat. Veiligheid zonder vrijheid zou zinloos zijn. Tegelijkertijd is veiligheid ook een belangrijke voorwaarde voor vrijheid.

2.6. Civiel en preventief veiligheidsbeleid sluit een militair defensievermogen niet uit. Integendeel: dat vermogen is zelfs een absolute voorwaarde voor veiligheid, en moet door zijn afschrikkende effect ook als preventief worden beschouwd.

2.7. Voor politieke en financiële investeringen in veiligheid en defensie is een gedegen en serieuze beoordeling nodig van a) de structurele en b) de materiële sterke en zwakke punten van de EU, alsook haar vermogen om i) voor haar eigen veiligheid in te staan, ii) voor stabiliteit in haar buurlanden te zorgen, iii) wereldwijde handelsroutes en de toegang tot kritieke goederen en materialen veilig te stellen, en iv) met hulp van haar lidstaten een betrouwbare en uitgesproken toegewijde partner in de bondgenootschappen te zijn die niet alleen voor de veiligheid van Europa van essentieel belang zijn.

2.8. Veiligheid en vrijheid kunnen niet alleen met militaire middelen tot stand worden gebracht. Zij vereisen een alomvattende sociale, economische en ecologische benadering en betere inlichtingen en prognoses. Preventief beleid en conflictoplossing met diplomatieke en civiele middelen moeten een prioriteit zijn, en het gebruik van militaire macht moet de laatste optie blijven. Dit houdt echter ook in dat men over geloofwaardige militaire vermogens moet beschikken en over de onwrikbare bereidheid die te gebruiken indien dat onvermijdelijk is. De EU moet haar belangen doortastender behartigen.

2.9. Handhaving van een rechtvaardige vrede is het uiteindelijke doel van het mondiale veiligheidssysteem, en multilateralisme is het beste instrument om dat te bereiken. Dit doel staat echter onder toenemende druk, en het EESC sluit zich aan bij de aanbevelingen in het Global Peace Report 2022 om maatregelen te nemen ter versterking van de mondiale vredesstructuur ([1]).

2.10. De uitvoering van maatregelen ter versterking van de defensievermogens en ter verhoging van de veiligheid vereist meer interinstitutionele samenhang, het niet in silo's werken en vooral een sterk engagement van de lidstaten.

2.11. In het licht van de Russische invasie van Oekraïne, de terugkeer van oorlog naar het Europese continent en de hardvochtige machtspolitiek is er behoefte aan doeltreffende afschrikking. Aangezien Rusland en China het internationale systeem en de internationale veiligheid uitdagen, moet de EU zich aan de groeiende systemische concurrentie tussen de grootmachten aanpassen, hoewel ze eigenlijk nooit de intentie had het beleid van een grootmacht te voeren. Rusland schendt openlijk het VN-Handvest en China schendt de universele mensenrechten, zoals duidelijk zichtbaar is in Xinjiang en Hongkong.

2.12. De VS, Canada en andere democratieën in de wereld vormen belangrijke partners voor de uitvoering van datgene wat alle lidstaten van de Verenigde Naties officieel en vrijwillig onderschreven hebben: universele mensenrechten; rechten waar nooit ofte nimmer over kan worden onderhandeld.

2.13. De EU moet een beter inzicht krijgen in het cruciale belang van het trans-Atlantische partnerschap, d.w.z. de betrekkingen tussen de EU en de VS, voor de NAVO, en dus voor de Europese veiligheid. Ook al is de belangstelling van de VS de laatste jaren steeds meer naar Azië en het gebied van de Stille Oceaan verschoven, toch toont de Russische agressie aan dat de wereldorde ook in Europa gewaarborgd en indien nodig verdedigd moet worden.

2.14. De NAVO is niet alleen een strategische partner van de EU; de militaire defensie van Europa wordt gewaarborgd door de NAVO, en de Europese defensiepijler moet volledig complementair worden ontwikkeld. De Russische invasie van Oekraïne en de internationale veiligheidsarchitectuur zijn daar in alle opzichten het bewijs voor. Als Europa meer samenwerkt rond defensie, kan de NAVO versterkt worden en kan de EU effectiever bijdragen aan haar eigen veiligheid en de regionale stabiliteit verhogen.

2.15. Hoewel de EU als gemeenschap en de NAVO als bondgenootschap absoluut niet hetzelfde zijn, zijn er steeds meer raakvlakken tussen de twee, en niet alleen wat betreft waarden en doelstellingen. Met de toetreding van Finland en Zweden tot de NAVO zullen 23 landen lid van beide organisaties zijn. De Europeanen kunnen en moeten maatregelen nemen om hun eigen vermogen om strategisch op te treden te versterken zodat ze de alliantie een grotere meerwaarde kunnen bieden. Uiteindelijk moet de EU meer verantwoordelijkheid voor haar veiligheid nemen en een Europese defensie-unie tot stand brengen als Europese pijler van de NAVO, die de neutraliteit van sommige van haar lidstaten volledig respecteert.

2.16. Te veel lidstaten hebben te lang hun defensievermogens verwaarloosd. In veel EU-landen hebben de strijdkrachten te kampen met een groot gebrek aan materiaal, zijn zij onvoorbereid en niet interoperabel, deels door te lage, maar vooral door ondoeltreffende defensie-uitgaven. Als die landen ook lid van de NAVO zijn, verwaarlozen ze daarmee hun plichten tegenover het bondgenootschap.

2.17. Het defensievermogen van Europa hangt niet alleen af van de hoeveelheid begrotingsmiddelen die daarvoor worden uitgetrokken, maar vooral van het efficiënte gebruik ervan. Momenteel leiden de verschillende wapensystemen in de EU tot overlappingen, hoge kosten en inefficiëntie. De lidstaten moeten de nationale vermogensontwikkeling en

([1]) Common Security — For our shared future, Stockholm, 2022.

defensieplanning beter coördineren en veel meer gezamenlijke aanbestedingen uitvoeren. Er dient een samenhangend aanbestedingsbeleid op EU- en nationaal niveau te komen om de schaalvoordelen te bereiken die nodig zijn om de kosten te drukken en om voldoende activiteit te kunnen genereren die het voortbestaan van beginnende bedrijven kan garanderen ([2]). Uit de huidige praktijken op de Europese defensiemarkt spreken de hoge kosten van een niet-verenigd Europa.

2.18. Ondanks de permanente gestructureerde samenwerking (PESCO), de gecoördineerde jaarlijkse evaluatie inzake defensie (CARD) en het Europees Defensiefonds (EDF) is de EU er te weinig in geslaagd om doeltreffende gemeenschappelijke structuren te ontwikkelen waarmee ze voor haar eigen veiligheid zou kunnen instaan. Van belang in dit verband is de Verklaring van Versailles. Dat document werd opgesteld in maart 2022 en bouwt voort op het besluit van de staatshoofden en regeringsleiders van december 2021 dat "de Europese Unie meer verantwoordelijkheid zal nemen voor haar eigen veiligheid en dat zij op het gebied van defensie een strategische koers zal varen en ervoor zal zorgen dat zij autonomer kan optreden".

2.19. De slagvaardigheid van de EU op het gebied van het buitenlands en veiligheidsbeleid zou worden versterkt door in de Raad op het gebied van het buitenlands beleid af te stappen van unanieme besluiten (de mogelijkheid van elke afzonderlijke lidstaat om alle andere te blokkeren). Als tussenoplossing valt te denken aan een tijdelijke testfase van stemming met gekwalificeerde meerderheid of supergekwalificeerde meerderheid (d.w.z. hogere drempels voor de gekwalificeerde meerderheid). Het institutionele kader is echter niet de belangrijkste reden waarom de lidstaten niet consistent handelen. Zij omzeilen namelijk het bestaande institutionele kader, benutten het potentieel ervan niet en laten zich er niet bij betrekken.

2.20. Als veiligheidsverstrekker heeft Europa mogelijk een nieuw narratief en concrete maatregelen nodig die door het maatschappelijk middenveld en actieve burgers worden gesteund, met als doel de Europese identiteit en solidariteit te versterken, zonder de fout te maken dat we nationalisme door Europees chauvinisme vervangen. Inspraak van het publiek moet open, transparant en inclusief zijn.

3. **Positieve punten van het strategisch kompas**

3.1. Het doel van het strategisch kompas is goed gekozen: meer veiligheid door capaciteitsopbouw ("act"), betere paraatheid ("secure"), gerichte investeringen ("invest") en meer samenwerking ("partner"), alsook het versterken van partnerschappen en bondgenootschappen.

3.2. Het strategisch kompas moet aantonen dat Europa vastberaden is om de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties te handhaven, de vrede te herstellen en de vrijheid in Europa te verdedigen.

3.3. Wat veiligheid betreft, wordt China in het strategisch kompas als "systeemrivaal" aangemerkt, wat bevestigd werd door de massale schendingen van de universele mensenrechten, de aanhoudende bedreiging van Taiwan en de steun voor de Russische agressor. Uit het strategisch kompas komt naar voren dat China en Rusland de internationale orde op losse schroeven zetten. Zij breiden hun nucleaire arsenalen uit en ontwikkelen nieuwe wapensystemen.

3.4. Ook wordt gewezen op de gevaarlijke uitholling van de architectuur voor wapenbeheersing en de schadelijke gevolgen van dit "rechtsvacuüm" voor de veiligheid van de EU.

3.5. De EU heeft legitieme belangen in alle regio's van de wereld. Het strategisch kompas bestrijkt niet al deze punten stelselmatig, maar stelt terecht dat, zoals specifiek op de Westelijke Balkan te zien is, Europese inactiviteit voor andere mogendheden een uitnodiging is om de leemte op te vullen.

3.6. De EU moet veel sneller en vastberadener optreden en de lidstaten moeten op wederzijdse steun kunnen rekenen, aldus het strategisch kompas. Daarom wordt het belang van artikel 42, lid 7, VEU onderstreept. De EU moet onderzoeken of deze primaire rechtsgrond strookt met de bijstandsplicht uit hoofde van artikel 5 van het NAVO-Verdrag.

([2]) Routekaart voor technologieën voor veiligheid en defensie [COM(2022) 61 final], punt 4.9.

3.7. In het strategisch kompas worden betere paraatheid en interoperabiliteit aangemerkt als prioriteiten die ook met de NAVO in overeenstemming moeten zijn. De EU zou de weg kunnen vrijmaken voor een betere Europese defensie. Daarnaast wordt in het strategisch kompas aangekondigd dat zij kritieke vermogenstekorten zal opvullen, de Europese samenlevingen weerbaarder zal maken en de Europese buurlanden zal stabiliseren. Een eerste stap is de oprichting van de snel inzetbare capaciteit ("Rapid Deployment Capacity"), bestaande uit 5 000 militairen, die tegen 2025 volledig operationeel moet zijn. Het EESC merkt op dat het hoog tijd is om resultaten te boeken aangezien de EU in dit verband al meer dan twintig jaar geleden ambitieuzere doelen had afgekondigd, die tot op vandaag nog steeds niet zijn bereikt.

3.8. Hoewel er in het strategisch kompas niet wordt verwezen naar de mogelijkheid om in het buitenlands beleid beslissingen met een gekwalificeerde meerderheid te nemen, wordt wel gepleit voor constructieve onthouding zodat bereidwillige lidstaten vooruitgang kunnen boeken. Hier zou meer gebruikgemaakt kunnen worden van artikel 44 VEU om samenwerking tussen bereidwillige lidstaten met passende vermogens op het gebied van gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB) via delegatie door de Raad mogelijk te maken.

3.9. Het strategisch kompas is bedoeld om civiele en militaire missies en operaties in het kader van het GVDB zinvol te combineren. Er wordt gewezen op het belang van civiele GVDB-missies voor niet-militaire reacties. Met het strategisch kompas wordt gestreefd naar een betere wisselwerking tussen het GVDB en de belanghebbenden op het gebied van justitie en binnenlandse zaken in de EU.

3.10. Het is verheugend dat het kompas een actiegerichte aanpak volgt en concrete voorstellen, stappen, streefdata en mijlpalen noemt die de Raad van de EU en de Europese Raad regelmatig moeten evalueren.

3.11. Er wordt ook gewezen op belangrijke maatregelen om beter rekening te houden met gender, vrede, veiligheid en klimaatefficiëntie in GVDB-missies en -operaties. Tegen 2023 zal de EU met name haar netwerk van universelemensenrechten- en genderadviseurs in haar GVDB-missies en -operaties versterken. Door de EU-routekaart inzake klimaatverandering en defensie uit te voeren, zal ze er bovendien voor zorgen dat de militaire sector klimaatneutraal wordt.

4. **Kanttekeningen bij het kompas**

4.1. Het strategisch kompas is een zeer ambitieus document met meer dan 80 concrete maatregelen die tegen 2025 genomen moeten worden. Daarvoor zullen de lidstaten blijk moeten geven van een krachtige politieke wil. Anders dreigt het document veeleer een afspiegeling te worden van het feit dat de EU onvoldoende bevoegdheden op het gebied van buitenlands beleid en defensie heeft.

4.2. In het strategisch kompas wordt veiligheid vanuit een te eng perspectief benaderd: veiligheid betekent meer dan defensie. Meer preventie en prognoses zijn van essentieel belang om militaire conflicten te voorkomen. Het strategisch kompas is gericht op de formulering van een catalogus van concrete projecten en acties. Het EESC juicht dit toe. Het kompas gaat echter te weinig in op concrete geografische gebieden en verduidelijkt te weinig waar de EU ook buiten haar grondgebied, bijvoorbeeld in haar directe omgeving, overeenkomstig haar waarden en doelstellingen stabiliteit en veiligheid wil brengen. Het moet worden uitgebreid tot een alomvattende strategie waarbij ook het maatschappelijk middenveld betrokken is.

4.3. Het veiligheids- en defensiebeleid van de EU wordt als vrij coherent voorgesteld en ook van de potentiële capaciteiten ervan wordt een redelijk positief beeld geschetst. Zo wordt gesteld dat de kracht van de EU bij het voorkomen en aanpakken van externe conflicten en crises daarin ligt dat ze zowel militaire als civiele middelen kan inzetten. Voorbeelden van concrete successen op dat gebied noemt het kompas niet. Een analyse die losstaat van de realiteit kan echter geen solide basis vormen voor een veiligheidsstrategie. De EU ziet zichzelf als consequente voorloper bij multilaterale oplossingen, en in het strategisch kompas zwaait ze zichzelf alle lof toe, bijvoorbeeld omdat ze haar verantwoordelijkheid opneemt om de mondiale veiligheid te waarborgen. Daardoor lijkt ze niet in staat om een eerlijke balans op te maken.

4.4. De EU mag dan op politiek en financieel vlak veel in multilateralisme geïnvesteerd hebben, maar ten minste tot de invasie van Rusland hebben de lidstaten de overeengekomen Europese buitenlandse doelstellingen alleen gevolgd wanneer dat hun eigen nationale belangen goed uitkwam. Dit fundamentele gebrek aan strategisch vooruitzicht kan met verschillende voorbeelden geïllustreerd worden, zoals het uitbreidingsproces op de Westelijke Balkan, de Europese reactie op de oorlog in Libië, de afhankelijkheid van energie, grondstoffen en van andere leveringen, de vertegenwoordiging van Europa bij de Verenigde Naties en de verschillen in de hoogte van investeringen in nationale militaire capaciteiten ten opzichte van het bbp.

4.5. In het strategisch kompas staat dat de NAVO belangrijk is voor de Europese veiligheid, maar dat volstaat niet. Verder is er sprake van een strategisch partnerschap met de NAVO, complementariteit en beslissingsautonomie. Er zijn echter nog maar weinig ongebonden EU-lidstaten, d.w.z. geen NAVO-leden, en het bondgenootschap is meer dan gewoon een strategische partner voor Europa. De NAVO is en zal voor onvoorzienbare tijd de enige echte waarborg voor de Europese veiligheid zijn. De EU kan de Europeanen echter helpen om hun bijdrage aan de Europese veiligheid beter te organiseren door ervoor te zorgen dat ze hun defensievermogens samenvoegen en hun ongecoördineerde nationale beleid inruilen voor een gezamenlijke Europese aanpak. Ondanks veel goede ideeën in het strategisch kompas hebben zowel de EU als de NAVO het potentieel van hun samenwerking tot nu toe nog niet volledig benut.

4.6. Het concept van Europese strategische autonomie moet duidelijk omschreven worden wanneer het wordt toegepast op veiligheid en defensie, zoals het geval is bij het strategisch kompas. Strategische autonomie betekent niet dat de EU zelfstandig optreedt, maar dat zij een betere partner wordt, die in staat is te handelen wanneer dat nodig is, ook wanneer er geen steun beschikbaar is. Zij mag niet betekenen dat Europa op gelijke afstand van de wereldmachten staat, zoals het EESC al benadrukt heeft in zijn recente advies over de trans-Atlantische betrekkingen. De VS zijn en blijven de belangrijkste bondgenoot en partner van Europa. De EU moet niettemin de weg inslaan van minder strategische afhankelijkheid, ook ten aanzien van veiligheid en defensie, zoals het EESC in zijn advies over de routekaart voor technologieën voor veiligheid en defensie ([3]) heeft opgemerkt.

4.7. De eenzijdige afhankelijkheid van Europa moet worden teruggedrongen, en niet alleen op het gebied van defensie. Dit is van cruciaal belang voor de Europese veiligheid. Volgens het EESC zijn onderlinge afhankelijkheden, met name tussen gelijkgezinde partners, echter niet alleen gunstig, maar een conditio sine qua non voor een op regels gebaseerde multilaterale orde.

4.8. Wat de toekomstige militaire vermogens van de EU betreft, sluiten de in het strategisch kompas aangekondigde snelle interventie-eenheden aan op het idee van snel inzetbare, kleinere strijdkrachten in het kader van internationaal gecoördineerde missies. Dat vereist wel dat Europa binnen de NAVO een behoorlijke bijdrage aan zijn eigen veiligheid levert. Door de Europese inspanningen moet de Europese zuil van de NAVO doeltreffender worden. Momenteel is echter onduidelijk hoe de lidstaten van de EU en de NAVO voldoende middelen ter beschikking kunnen stellen voor zowel de NAVO-reactiemacht als de snelle interventiemacht van de EU als die middelen gelijktijdig geactiveerd zouden moeten worden. Bovendien schieten de voorgestelde maatregelen met betrekking tot snel inzetbare troepen deels tekort tegenover besluiten die al tientallen jaren geleden (Helsinki, 1999) genomen zijn.

4.9. Het strategisch kompas houdt geen rekening met de rol die het maatschappelijk middenveld in Europa kan en moet spelen om meer weerbaarheid op te bouwen tegen de stelselmatige ondermijning van de cohesie en de solidariteit binnen en tussen de lidstaten door vijandige machten.

4.10. Om de EU op te waarderen tot een democratische en op de rechtsstaat gebaseerde veiligheidsverstrekker zijn niet alleen sterke of sterkere instellingen en meer prognoses van de lidstaten nodig, maar ook omvangrijke grensoverschrijdende maatschappelijke allianties, en die zijn ondenkbaar zonder een sterk en dynamisch pan-Europees maatschappelijk middenveld en volledig toegewijde Europese sociale partners.

4.11. Vijandige aanvallen omvatten niet alleen militaire operaties, maar ook desinformatie, cyberaanvallen, economische chantage enz. In het strategisch kompas wordt aangekondigd dat er een hybride toolbox voor een gecoördineerde reactie op hybride bedreigingen ontwikkeld zal worden, alsook een toolbox voor de aanpak van buitenlandse informatiemanipulatie en inmenging, en dat het instrumentarium voor cyberdiplomatie versterkt zal worden. Het kompas moet echter meer aandacht besteden aan dit cruciale aspect. De EU heeft dringend behoefte aan een interinstitutionele aanpak om dergelijke aanvallen en inmenging tegen te gaan, en daar moeten vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld bij betrokken worden zodat de fundamenten voor een doeltreffende solidariteit, samenwerking en veerkracht van EU-burgers kunnen worden gelegd, met name op lokaal niveau, waar de gevolgen van dergelijke aanvallen meteen voelbaar zijn.

4.12. De veiligheid van Europa wordt niet alleen bedreigd door militaire aanvallen in traditionele zin. Ook cyberaanvallen en sabotage van particuliere bedrijven, overheidsinstellingen en kritieke infrastructuur moeten als hybride oorlogsdaden worden beschouwd, die verwoestende schade kunnen aanrichten. Vooral wat doeltreffende beschermings- en tegenmaatregelen betreft, schiet het strategisch kompas in dat verband tekort.

([3]) Advies van het EESC over de routekaart voor technologieën voor veiligheid en defensie (COM(2022) 61 final) (PB C 443 van 22.11.2022, blz. 112).

5. **Herijking van het kompas**

5.1. Het EESC is het er volledig mee eens dat de EU zich moet voorbereiden op steeds agressievere revisionistische mogendheden die het Handvest van de Verenigde Naties schenden. Een op regels gebaseerde multilaterale orde kan hersteld worden wanneer de liberale democratieën aan hun principes vasthouden, deze met diplomatieke, civiele en militaire capaciteiten verankeren en niet toegeven aan de verleidingen, druk en bedreigingen van autoritaire krachten.

5.2. Het Europees beleid moet erop gericht zijn gewapende conflicten te verhinderen. In dat verband mogen we niet vergeten dat de wereld duidelijk minder vreedzaam is dan na het einde van de Koude Oorlog het geval leek. Daarom heeft de Europese samenleving een politieke consensus nodig over de manier waarop ze zich doeltreffend tegen potentiële agressors kan verweren, en vooral hoe ze haar civiele bescherming kan opbouwen. Een groter openbaar debat en actieve betrokkenheid van actoren uit het maatschappelijk middenveld hierbij zijn van doorslaggevend belang.

5.3. Politiek gezien moet echter veel meer geïnvesteerd worden in het trans-Atlantisch partnerschap. Dat partnerschap gaat weliswaar verder dan de NAVO, maar vormt toch een pijler van het bondgenootschap. De Europeanen moeten meer inspanningen leveren om de betrekkingen tussen de EU en de VS te handhaven en te verdiepen. Een stabiel partnerschap met de VS, zowel wat de handelsbetrekkingen als wat de veiligheid betreft, is van het grootste belang.

5.4. Een wereld zonder kernwapens is een Europese doelstelling. Zolang dit niet is bereikt, blijven de Amerikaanse nucleaire veiligheidsgarantie voor Europa, de nucleaire afschrikking van de NAVO en de Franse afschrikkingsmacht onmisbaar voor de Europese veiligheid.

5.5. De Europese partners moeten hun wapenuitgaven dringend efficiënter maken, onder meer door hun nationale conventionele militaire systemen veel meer op elkaar af te stemmen. De lidstaten moeten de huidige moeilijkheden en misverstanden over hun aanschaf van dringend noodzakelijke defensievermogens op korte termijn overwinnen en een gemeenschappelijke aanpak vinden om hun defensiesystemen op middellange tot lange termijn te versterken door middel van gezamenlijke aanbestedingen en samenwerkingsprojecten. Gezamenlijke Europese projecten mogen nauwe bondgenoten en partners niet uitsluiten, maar hun toegang tot de Europese defensiemarkt moet strikt gebaseerd zijn op wederkerigheid.

5.6. Op zich is het minimumaandeel van het bbp dat voor defensie-uitgaven moet worden gebruikt belangrijk, aangezien het gaat om een afspraak tussen de westerse bondgenoten: *pacta sunt servanda*! De doeltreffende capaciteiten moeten vooral nauwkeurig gedefinieerd en op tijd verwezenlijkt worden. Of daar nu een aandeel van precies 2 % of meer van het bbp voor nodig is, is van ondergeschikt belang. Doorslaggevend is dat een potentiële agressor de kosten van een aanval te hoog acht. Om de defensie-uitgaven van haar lidstaten doeltreffender te maken, moet de EU voortbouwen op haar instrumenten en instellingen, zoals PESCO, CARD, het EDF en de Europese Vredesfaciliteit.

5.7. De aankoop van defensiemateriaal en de structuren van de Europese defensie-industrie zijn cruciaal voor de Europese veiligheid. Zij zijn niet alleen aan de marktregels onderworpen. De Europese veiligheid mag echter niet in het gedrang komen door dure en ineffectieve compromissen. Gezamenlijke plannen moeten afhangen van de leveringscapaciteit van concurrerende en innovatieve bedrijven, niet van nationale quota bij samenwerkingsprojecten.

5.8. In het kompas komen veel belangrijke aspecten van veiligheid aan bod, maar over inlichtingen wordt te weinig gesproken. De EU moet het kompas actualiseren door een duidelijke analyse van de Europese inlichtingencapaciteiten en concrete voorstellen ter verbetering daarvan op te nemen.

5.9. De nationale strijdkrachten moeten gestroomlijnd worden, d.w.z. er moeten efficiënte, gedeelde commandostructuren worden ingericht die uiteindelijk als basis zullen dienen voor gezamenlijke Europese strijdkrachten. De Militaire Staf van de Europese Unie en het Europees Defensieagentschap moet nieuw leven worden ingeblazen.

6. **Bijdrage van het maatschappelijk middenveld aan de veiligheid en defensie van Europa**

6.1. Het strategisch kompas is een belangrijke stap vooruit. Het zou moeten worden uitgebreid met een strategie voor het Europees buitenlands beleid, waarin het concept veiligheid breder wordt benaderd zodat het in overeenstemming is met de duurzaamheidsdoelstellingen van de VN en het maatschappelijk middenveld actief wordt betrokken.

6.2. Meer inlichtingen, preventie en prognoses zijn van essentieel belang om militaire conflicten te voorkomen. Veel EU-lidstaten moeten meer investeren in hun defensievermogens; de meeste zijn daarmee begonnen. Dit moet een langetermijnengagement zijn en heeft de steun van het maatschappelijk middenveld nodig. De Europese pijler van de NAVO moet zorgen voor militaire afschrikking, maar de EU moet haar vermogen vergroten, ook met eigen militaire middelen, om concrete preventieve bijdragen aan regionale vrede en stabiliteit te leveren.

6.3. De EU moet de lidstaten, zoals het kompas voorstelt, steunen bij het verbeteren van hun samenwerking teneinde een ondoeltreffende versnippering en een kostbare verdubbeling van hun defensievermogens tegen te gaan; zolang zij echter geen echte bevoegdheid voor defensie heeft, moet de EU haar beperkte middelen in de eerste plaats blijven investeren in civiele beleidsmaatregelen en mechanismen om conflictpreventie mogelijk te maken. Het maatschappelijk middenveld kan hier echt iets aan doen via zijn sociale en economische netwerken en zijn sterke potentieel voor publieke en culturele diplomatie.

6.4. Een vrij en dynamisch maatschappelijk middenveld kan een automatische stabilisator zijn in tijden van crisis die de Europese veiligheid aantast. Dat is bijvoorbeeld gebleken in verband met de Russische agressie, waarbij miljoenen EU-burgers in vele lidstaten Oekraïense vluchtelingen hebben opgevangen en geholpen, met een uitzonderlijke bereidheid tot hulp, vooral in de lidstaten die aan Oekraïne grenzen. Een brede benadering van veiligheid moet ook de Europese paraatheid bij noodsituaties en blijvende steun voor maatschappelijke organisaties omvatten.

6.5. Het EESC benadrukt het belang van sociale rechtvaardigheid, economische vooruitzichten en milieuduurzaamheid voor veiligheid. Sociale vrede is een belangrijke voorwaarde voor geweldloosheid. De beperking van de opwarming van de aarde en de aanpak van de gevolgen ervan zijn van cruciaal belang om de sociale orde en vrede in de wereld te handhaven.

6.6. Het EESC stelt voor om openbare fora voor strategische debatten op te richten, zodat het maatschappelijk middenveld een Europa kan helpen opbouwen dat tegen vijandelijke agressie kan beschermen en zich beter tegen aanvallen kan verweren die bedoeld zijn om de strijdlust en de politieke stabiliteit in en tussen de lidstaten te ondergraven. "In de strijd om voordelen tussen wereldmachten geven niet de militaire of economische macht de doorslag, maar wel de inherente kenmerken van een maatschappij." ([4])

6.7. Het EESC, zijn afdeling Externe Betrekkingen (REX) en, met het oog op de defensie-industrie, de adviescommissie Industriële Reconversie (CCMI) ([5]), kunnen een scharnierfunctie vervullen in het overleg tussen politiek en de samenleving over veiligheid in Europa en de wereld. Het EESC zal blijven pleiten voor regelmatige actualiseringen van het strategisch kompas en zal nieuwe, hiermee verwante initiatieven, zoals het defensiepakket, grondig beoordelen.

6.8. De Russische agressie en de systemische rivaliteit met China onderstrepen dat de EU zich dringend aan moet passen aan de geopolitieke realiteit. In liberale democratieën kan dit alleen worden bereikt in nauwe samenwerking met en met de politieke steun van het maatschappelijk middenveld.

Brussel, 24 januari 2023.

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Christa SCHWENG

([4]) Mazarr, M. J.: What Makes a Power Great. The Real Drivers of Rise and Fall, Foreign Affairs, juli/augustus 2022, blz. 52.
([5]) https://www.eesc.europa.eu/nl/sections-other-bodies/sections-commission/consultative-commission-industrial-change-ccmi